

T.C. PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**NORMALLEŞEN ZULÜM ORTAMINDA MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
FAALİYETLERİ İLE DUYARLILIĞIN ARTTIRILMASI**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan

Emine KARAKURT

Danışman

Doç. Dr. Hasan KAFALI

DENİZLİ, 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Emine KARAKURT tarafından hazırlanan “Normalleşen Zulüm Ortamında Manevi Destek Ve Rehberlik Faaliyetleri İle Duyarlılığın Arttırılması” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup 14.12.2024 tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, modern dünyada giderek artan zulüm ve adaletsizliklerin normalleştiği bir ortamda, manevi destek ve rehberlik faaliyetlerinin bireylerin empati ve duyarlılık seviyelerini nasıl artırabileceğini araştırmaktadır. Zulüm karşısında toplumsal duyarlılığı ve empatiyi artırmanın yollarını arayan bu araştırma, manevi rehberliğin önemini vurgulamakta ve bu konudaki mevcut literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireylerin yaşamlarındaki etkilerini daha iyi anlamak için bir araştırma yürütülmüştür. Bu araştırmanın, toplumsal adalet ve dayanışma için önemli bir adım olmasını umuyorum. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Hasan Kafalı'ya teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın sonuçlarının, toplumsal duyarlılık ve empatiyi artırma çabalarına katkıda bulunmasını diliyorum.

Emine KARAKURT

DENİZLİ,2024

ÖZET

NORMALLEŞEN ZULÜM ORTAMINDA MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK FAALİYETLERİ İLE DUYARLILIĞIN ARTTIRILMASI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Emine KARAKURT

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Danışman:Doç. Dr. Hasan KAFALI

Bu araştırma, normalleşen zulüm ortamlarında manevi destek ve rehberlik faaliyetlerinin empati ve toplumsal duyarlılığı artırmadaki rolünü literatür taraması yöntemiyle incelemektedir. Çalışmanın amacı, manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerin içsel huzur bulmalarına, stres ve anksiyete ile başa çıkmalarına, toplumsal meselelere duyarlılık kazanmalarına nasıl katkıda bulunduğunu anlamaktır. Literatürde yapılan incelemeler, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireylerde empati gelişimini desteklediğini ve toplumsal duyarlılığı artırdığını göstermektedir. Bu hizmetlerin, bireylerin içsel dengelerini sağlamak ve yaşamlarında bir uyum yakalamak açısından etkili olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda manevi rehberlik, bireylerin toplumsal olaylara yönelik farkındalıklarını artırarak sosyal dayanışma ve adaletin teşvik edilmesine olanak tanımaktadır. Araştırmanın sonuçları literatürde sıkça vurgulanan manevi rehberlik hizmetlerinin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Manevi rehberlik uygulamaları, bireylerin duygusal ve ruhsal durumlarını iyileştirirken, empati odaklı bir bakış açısının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucunda, bireylerin yalnızca kendi yaşamlarında değil, toplumsal hayatta da duyarlı ve bilinçli davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma, literatürden elde edilen bulgular doğrultusunda manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Manevi rehberliğin bireysel huzur ve toplumsal uyumu teşvik eden güçlü bir araç olduğunu vurgulayarak, bu alanda daha fazla çalışmanın ve hizmetin geliştirilmesine olanak sağlayacak bir temel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din,Dini Danışmanlık,Manevi Danışmanlık,Zulüm,Empati

ABSTRACT

INCREASING SENSITIVITY WITH SPIRITUAL SUPPORT AND GUIDANCE ACTIVITIES IN NORMALIZED OPPRESSION ENVIRONMENT

NON-THESIS MASTER'S PROGRAM IN SPIRITUAL SUPPORT AND GUIDANCE

Emine KARAKURT

PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES DEPARTMENT

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan KAFALI

This study examines the role of spiritual support and guidance activities in increasing empathy and social sensitivity in normalized oppression environments through a literature review method. The aim of the study is to understand how spiritual guidance services contribute to individuals finding inner peace, coping with stress and anxiety, and gaining sensitivity to social issues. Reviews in the literature show that spiritual support and guidance services support the development of empathy in individuals and increase social sensitivity. It has been stated that these services are effective in terms of ensuring the inner balance of individuals and achieving harmony in their lives. At the same time, spiritual guidance increases individuals' awareness of social events and allows the promotion of social solidarity and justice. The results of the study reveal the positive effects of spiritual guidance services, which are frequently emphasized in the literature, on individual and social life. While spiritual guidance practices improve the emotional and spiritual states of individuals, they contribute to the development of an empathy-focused perspective. As a result, it has been determined that individuals exhibit sensitive and conscious behaviors not only in their own lives but also in social life. In line with the findings obtained from the literature, this study reveals the necessity of expanding spiritual support and guidance services. By emphasizing that spiritual guidance is a powerful tool for promoting individual peace and social harmony, it provides a foundation that will enable further study and service to be developed in this area.

Keywords: Religion, Religious Counseling, Spiritual Counseling, Cruelty, Empathy

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
I BÖLÜM:.....	2
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİĞE İLİŞKİN LİTERATÜR	2
1.1. Manevi Destek ve Rehberliğin Tanımı ve Kapsamı	2
1.2. Manevi Destek ve Rehberliğin Tarihsel Gelişimi	3
1.3. Manevi Destek ve Rehberlik Hizmetlerinin Önemi ve Faydaları.....	4
1.4.Normalleşen Zulüm Ortamında Manevi Destek ve Rehberlik Faaliyetleri ile Duyarlılığın Artırılması	5
1.4.1.Empatinin Artması	5
1.4.2.Duyarlılığın Artması.....	6
1.4.3.Manevi Destek ve Rehberlik Faaliyetleri	6
II: YÖNTEM	7
2.1. Araştırmanın Modeli.....	7
2.2. Verilerin Analizi	7
III. BULGULAR.....	8
3.1.Zulüm Ve Haksızlıklar Karşısında Genel Olarak Verilen Tepkiler	8
3.2.Manevi Desteğin Duyarlılık Üzerindeki Rolü.....	9
3.3.Toplumsal Sorumluluk Ve Empati Konularında Manevi Desteğin Rolü	12
3.4.Manevi Destek Ve Rehberlik Hizmetlerinin Zulme Olan Duyarlılıktaki Rolü	13
3.5.Bireylerin Manevi Destek Alma Durumları	14
3.6.Manevi Destek Ve Rehberlik Hizmetlerinin Toplumsal Değişime Katkısı.....	16
3.7.Filistin'de Yaşananlar İçin Toplumun Tepkisi.....	18

3.8.İnsanların Filistin'de Olanlara Sessiz Kalma Nedenleri	19
3.8.Manevi Destek Ve Rehberlik Bakış Açısı.....	22
3.10.Geleceğe Yönelik Öngörüler	23
SONUÇ.....	26
KAYNAKÇA	29

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı, insanların zulüm ve haksızlıklara sessiz kalmasının nedenlerini derinlemesine anlamak ve manevi destek ve rehberlik faaliyetleri aracılığıyla bu duyarsızlığın nasıl kırılabileceğini incelemektir. Toplumda, zulüm ve haksızlıklar karşısında pasif kalan, tepkisiz kalan veya bu tür olaylara kayıtsız kalan bireylerin bu tutumlarının arkasındaki nedenleri araştırmak ve bu bireylerin duyarlılıklarını artırmak için etkili yolları belirlemek bu çalışmanın temel hedefidir. Araştırma, zulüm karşısında duyarsız kalan bireylerin manevi destek ve rehberlik hizmetleri sayesinde empati, farkındalık ve toplumsal sorumluluk duygularını nasıl geliştirebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, manevi destek ve rehberlik faaliyetlerinin bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerini analiz ederek, bu hizmetlerin toplumsal duyarlılığı artırmadaki rolünü anlamak önemlidir. Araştırma, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin etkinliğini artırmak ve bu hizmetlerin toplum genelinde yaygınlaşmasını sağlamak için stratejik öneriler sunmayı hedeflemektedir. Zulüm ve haksızlıklar karşısında sessiz kalınmasının önüne geçmek, bireylerin empati ve farkındalık düzeylerini artırarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmek, araştırmanın uzun vadeli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin içsel dünyalarını nasıl etkilediğini, toplumsal olaylara karşı bakış açılarını nasıl değiştirdiğini ve bu süreçte yaşanan dönüşümleri incelemek, araştırmanın ana odak noktalarını oluşturmaktadır.

Bu araştırma, toplumsal duyarlılığın ve farkındalığın artırılması açısından büyük bir öneme sahiptir. Zulüm ve haksızlıklar karşısında duyarsız kalan bireylerin manevi destek ve rehberlik aracılığıyla bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi, toplumsal dayanışmayı ve adaleti güçlendirme potansiyeline sahiptir. Araştırma sonuçları, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin toplumsal duyarlılığı artırmada ne kadar etkili olduğunu göstererek, bu alanda çalışan profesyoneller ve politika yapıcılar için değerli bilgiler sunabilir. Manevi destek ve rehberlik faaliyetlerinin, bireylerin empati ve sorumluluk duygularını geliştirmedeki rolü üzerine odaklanmak, toplumsal değişimin sağlanması için önemlidir. Araştırma bulguları, toplumda zulme karşı duyarlılığın artırılması ve toplumsal adaletin sağlanması için stratejik yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, bu çalışma, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin etkinliğini artırmak için öneriler sunarak, uygulamaların geliştirilmesine yardımcı olabilir.

I BÖLÜM:

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİĞE İLİŞKİN LİTERATÜR

1.1. Manevi Destek ve Rehberliğin Tanımı ve Kapsamı

Manevi destek ve rehberlik, bireylerin içsel huzuru bulma, yaşamın anlamını keşfetme ve çeşitli zorluklarla başa çıkma süreçlerinde profesyonel yardım ve yönlendirme sunmayı amaçlayan kapsamlı bir hizmet alanıdır. Bu hizmet, insanların kişisel inançları, değerleri ve yaşam amaçları üzerine odaklanarak onlara manevi bir yolculuk sunar. Manevi destek, genellikle din veya inanç temelli bir çerçevede yapılırsa da, seküler bağlamda da sunulabilir ve bireylerin duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarına yönelik geniş kapsamlı bir yaklaşım içerir. Manevi destek ve rehberlik, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorluklara daha dirençli olmalarını sağlamayı hedefler. Bu, yalnızca dini inançlar üzerine kurulu bir destek değil, aynı zamanda kişisel gelişim, içsel huzur ve yaşamın anlamını bulma yolunda bir rehberlik sürecidir. Bu süreçte, danışanın kendi iç dünyasına yönelik derinlemesine bir keşif yapılır ve bireyin kendi değerleri, inançları ve yaşam amaçları doğrultusunda bir yol haritası oluşturulur. Manevi destek sağlayıcıları, bireylerin yaşamlarına anlam katmaları, travma ve kayıplarla başa çıkmaları, içsel huzuru bulmaları ve genel yaşam kalitelerini artırmaları için rehberlik eder. Bu hizmet alanı, özellikle stres, anksiyete, depresyon gibi duygusal ve ruhsal sorunlarla başa çıkmada önemli bir rol oynar. Manevi destek, bireylerin kendi yaşam deneyimlerini daha derinlemesine anlamalarına ve içsel bir denge kurmalarına yardımcı olur. Bu bağlamda, manevi destek ve rehberlik, bireyin hem kendi iç dünyasıyla hem de çevresiyle olan ilişkilerini iyileştirici bir etkide bulunur. Din temelli manevi destek, bireyin dini inançlarına dayanarak daha derin bir manevi anlayış ve bağlılık geliştirmesini sağlar. Seküler manevi destek ise, inanç sisteminden bağımsız olarak, bireyin kişisel değerlerine ve yaşam amaçlarına odaklanarak benzer bir manevi yolculuk sunar. Manevi destek ve rehberlik, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de önemli etkiler yaratır. Toplumda manevi desteğe erişimin artırılması, bireylerin daha mutlu, sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürmelerine katkıda bulunur.¹

---

¹ Recep Toparlı, Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2005. s. 1339 (Nakleden: Habil Şentürk, "Hastanelerde Manevi Danışmanlık Hizmetleri İhtiyacı Üzerine Pilot Bir Araştırma: SDÜ Hastanesi Örneği", ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD) 10/2 (17 Temmuz 2020), 374.)

1.2. Manevi Destek ve Rehberliğin Tarihsel Gelişimi

Manevi destek ve rehberlik, tarihsel süreçte dini kurumlar ve liderler tarafından sunulan önemli bir hizmet alanı olmuştur. Antik çağlardan günümüze, çeşitli kültürlerde şamanlar, rahipler, dervişler, ruhani liderler ve diğer dini figürler, bireylere manevi rehberlik sağlamışlardır. Bu süreçte, manevi destek yalnızca dini uygulamalarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda kişisel gelişim ve içsel barış arayışında olan bireylere de hitap etmiştir (Özkan, 2005). Manevi rehberlik, insanların yaşamlarına anlam katmalarına, travmaları ve zorlukları aşmalarına, ve ruhsal sağlıklarını korumalarına yardımcı olmuştur. Antik dönemde, şamanlar ve ruhani liderler, topluluklarının manevi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli ritüeller ve törenler düzenlerlerdi. Bu liderler, topluluk üyelerine hem bireysel hem de kolektif düzeyde manevi destek sunarlardı. Şamanlar, ruh dünyasıyla iletişim kurarak topluluklarının sorunlarını çözme yeteneğine sahip olduklarına inanılırdı. Benzer şekilde, rahipler ve diğer dini liderler, kutsal metinler ve öğretiler aracılığıyla bireylerin manevi yolculuklarını yönlendirir ve onlara rehberlik ederlerdi. Orta Çağ'da, manevi rehberlik daha kurumsal bir yapı kazanmış ve kilise, manastır gibi dini kurumlar aracılığıyla sunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde, rahipler, keşişler ve diğer dini figürler, bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli hizmetler sunmuşlardır. Dini kurumlar, toplulukların manevi yaşamlarını düzenlemiş ve bireylerin içsel huzuru bulmalarına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda, bu dönemde manevi rehberlik, eğitim ve öğüt verme yoluyla kişisel gelişimi teşvik eden bir araç olarak kullanılmıştır. Modern zamanlarda ise, manevi rehberlik profesyonel bir disiplin olarak kabul görmüş ve psikoloji ile birleşerek daha geniş bir kapsamda ele alınmaya başlanmıştır. Psikolojinin bilimsel yöntemleri ile dini ve manevi öğretilerin birleşimi, bireylerin ruhsal sağlıklarını desteklemek için daha etkili stratejiler geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Modern manevi rehberlik, dini ve manevi ihtiyaçlara yanıt vermenin ötesine geçerek, bireylerin duygusal ve ruhsal iyilik hallerini artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, manevi rehberlik, kişisel gelişim, yaşam kalitesi, içsel huzur ve anlam arayışında olan bireylere yönelik kapsamlı bir destek sistemi sunmaktadır. Günümüzde manevi destek ve rehberlik, sadece dini kurumlar ve liderler tarafından değil, aynı zamanda eğitimli profesyoneller tarafından da sunulmaktadır. Bu profesyoneller, çeşitli terapötik teknikler ve manevi danışmanlık yöntemleri kullanarak bireylerin yaşamlarında denge ve huzur bulmalarına yardımcı olurlar.²

---

² Arslan Karagül, "Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi 'Hollanda Örneği'", Dini Araştırmalar 15/40 (01 Haziran 2012), 27

Manevi destek, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları aşmalarına, anlam bulmalarına ve ruhsal sağlıklarını korumalarına yardımcı olur. Bu kapsamda, manevi rehberlik, modern dünyada ruhsal sağlık ve kişisel gelişim için vazgeçilmez bir hizmet haline gelmiştir.³

1.3. Manevi Destek ve Rehberlik Hizmetlerinin Önemi ve Faydaları

Manevi destek ve rehberlik hizmetleri, bireylerin yaşamlarında anlam bulmalarına, stresle başa çıkmalarına ve genel ruh sağlığını iyileştirmelerine yardımcı olan çok yönlü bir hizmet alanıdır. Bu hizmetler, bireylerin içsel huzuru keşfetmeleri, yaşamın zorluklarıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmaları ve kişisel gelişim yolculuklarında rehberlik almaları açısından büyük önem taşır. Özellikle kriz dönemlerinde, manevi destek ve rehberlik, bireylere güçlü bir dayanak noktası sağlar ve onların psikolojik dayanıklılıklarını artırır. Araştırmalar, manevi desteğin depresyon, anksiyete ve diğer ruh sağlığı sorunlarını azaltmada etkili olduğunu göstermektedir.⁴ Manevi destek, bireylerin duygusal ve ruhsal yüklerini hafifletir, onların yaşamlarına daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlar ve ruhsal iyilik hallerini destekler. Örneğin, dini ve manevi öğretiler aracılığıyla sunulan manevi rehberlik, bireylerin umutlarını ve iyimserliklerini artırabilir, bu da onların ruhsal sağlıklarını olumlu yönde etkiler. Manevi rehberlik hizmetleri, bireylerin yaşam doyumlarını artırır ve sosyal bağlarını güçlendirir. Manevi rehberlik, bireylerin kendileri ve çevreleriyle olan ilişkilerini derinleştirir ve onlara anlamlı bir yaşam sürdürmeleri için rehberlik eder. Manevi destek, bireylerin toplumsal bağlantılarını güçlendirir, çünkü bu hizmetler, bireylerin sosyal çevrelerinde daha empatik ve anlayışlı olmalarına yardımcı olur. Bu da, topluluk içinde daha güçlü ve anlamlı bağların kurulmasına olanak tanır. Kriz dönemlerinde manevi destek ve rehberlik, bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını artırmada kritik bir rol oynar. Örneğin, bir kayıp, hastalık veya travma durumunda, manevi rehberlik hizmetleri, bireylere bu zorluklarla başa çıkmaları için gerekli olan duygusal ve ruhsal desteği sağlar. Manevi rehberler, bireylerin duygusal yaralarını sarmalarına ve yaşamlarındaki dengeyi yeniden kurmalarına yardımcı olur. Bu süreçte, bireylerin kendi içsel güçlerini keşfetmeleri ve yaşamlarında anlam bulmaları teşvik edilir. Manevi destek ve rehberlik hizmetleri, bireylerin yaşamlarına bütüncül bir yaklaşımla

---

³ Mükerrrem Saliha Kars, Manevi Destek Uzmanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek Hizmetinin Psiko-Sosyal Uyuma Etkisi (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 17.

⁴ Özkan, Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması, 11.

bakmalarını sağlar. Bu hizmetler, sadece ruhsal sağlıkla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal sağlıklarını da kapsar. Manevi rehberlik, bireylerin yaşamlarında denge ve uyum sağlamalarına yardımcı olur ve onları daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürmeye teşvik eder. Manevi destek ve rehberlik hizmetleri, bireylerin yaşamlarını derinlemesine anlamalarına, stres ve zorluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına, ruhsal sağlıklarını iyileştirmelerine ve sosyal bağlarını güçlendirmelerine yardımcı olur. Bu hizmetler, bireylerin içsel huzuru bulmalarına ve daha anlamlı ve doyumlu bir yaşam sürmelerine önemli katkılarda bulunur. Manevi destek ve rehberlik, bireylerin yaşam yolculuklarında güçlü bir rehberlik sağlayarak onların genel iyilik hallerini artırır.⁵

1.4.Normalleşen Zulüm Ortamında Manevi Destek ve Rehberlik Faaliyetleri ile Duyarlılığın Artırılması

1.4.1.Empatinin Artması

Normalleşen zulüm ortamlarında, empati yeteneğinin geliştirilmesi toplumsal duyarlılığın artırılmasında kritik bir rol oynar. Empati, başkalarının duygularını anlama ve paylaşma kapasitesi olarak tanımlanır ve bireylerin diğer insanların yaşadığı acı ve zorlukları anlamalarını sağlar. Manevi destek ve rehberlik faaliyetleri, bireylerin empati yeteneklerini güçlendirmekte etkili bir araçtır. Bu faaliyetler, bireylerin duygusal zekalarını artırarak, diğer insanlarla daha derin ve anlamlı bağlar kurmalarına yardımcı olur.⁶

Empatyi artırmak için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Manevi destek hizmetleri kapsamında bireylere empati eğitimi verilmesi, bireylerin duygusal zeka seviyelerini yükseltir. Grup terapileri ve manevi danışmanlık seansları, bireylerin empati yeteneklerini geliştirmeleri için etkili araçlardır. Bu seanslar sırasında bireyler, başkalarının yaşadığı zorlukları ve duygusal süreçleri daha iyi anlama fırsatı bulurlar. Batson ve arkadaşları (1981) tarafından yapılan bir çalışma, empati seviyesinin artmasının pro-sosyal davranışları

---

⁵ Zeki Karataş, “Evde Bakım Hizmeti Sunan Aile Bireyi Bakıcıların Moral ve Manevi Değerlerinin Başa çıkmadaki Etkisi” s. 86 (Nakleden: Aysun Özkan, Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 13.)

⁶ Öznur Özdoğan, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, AÜİFD 47/2 (2006), 129-130.

artırdığını ve bu sayede topluluk içinde daha fazla dayanışma ve yardımlaşma sağlandığını ortaya koymuştur⁷

1.4.2.Duyarlılığın Artması

Duyarlılık, bireylerin toplumsal sorunlara karşı farkındalıklarının ve tepki verme kapasitelerinin artmasıdır. Normalleşen zulüm ortamlarında, bireylerin bu tür sorunlara karşı duyarlılıklarını artırmak, manevi destek ve rehberlik faaliyetlerinin önemli bir hedefidir. Duyarlılığı artırmak için, bireylerin yaşadıkları toplumun sorunlarına daha bilinçli ve aktif bir şekilde yaklaşmaları teşvik edilir.

Manevi rehberlik, bireylerin toplumsal duyarlılıklarını artırmak için çeşitli yöntemler kullanır. Eğitim programları ve seminerler düzenlenerek bireylerin zulüm ve haksızlıklar konusunda bilinçlendirilmesi sağlanır. Bu programlar, bireylerin bu tür durumlara karşı duyarlı hale gelmelerine ve toplumsal adalet için çaba göstermelerine yardımcı olur.

1.4.3.Manevi Destek ve Rehberlik Faaliyetleri

Manevi destek ve rehberlik faaliyetleri, empati ve duyarlılığın artırılmasında önemli bir rol oynar. Bu faaliyetler, bireylerin manevi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar ve onlara içsel huzur ve denge sağlamada yardımcı olur. Özellikle normalleşen zulüm ortamlarında, manevi destek hizmetleri, bireylerin bu tür ortamlara karşı duyarlılıklarını artırarak, toplumsal adalet ve dayanışma için çaba göstermelerini teşvik eder.⁸

Bu faaliyetler arasında meditasyon, dua, manevi danışmanlık ve grup terapileri gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Meditasyon ve dua, bireylerin içsel huzuru bulmalarına ve zihinsel rahatlama sağlamalarına yardımcı olur. Manevi danışmanlık, bireylerin yaşamlarındaki sorunları manevi bir perspektiften ele alarak çözüm arayışında bulunmalarına destek olur. Grup terapileri ise, bireylerin benzer deneyimleri paylaşarak topluluk desteği bulmalarına olanak tanır ve empati yeteneklerini geliştirir.⁹

---

⁷ Batson, C. D., Duncan, B. D., Ackerman, P., Buckley, T., & Birch, K. (1981). Is Empathic Emotion a Source of Altruistic Motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(2), 290-302.

⁸ M. Doğan Karacoşkun vd., *Din Psikolojisi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 178.

II: YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel bir tasarım benimseyerek, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireysel ve toplumsal duyarlılık üzerindeki etkilerini literatür taraması yoluyla incelemeye odaklanmıştır. Araştırma modeli, daha önce yapılan çalışmaların sistematik bir şekilde ele alınmasını ve bu çalışmaların yorumlanmasını esas almıştır. Literatür taraması kapsamında, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin empati geliştirme, toplumsal farkındalığı artırma ve bireylerin ruhsal denge bulmalarına yönelik etkileri değerlendirilmiştir. Amaç, bu hizmetlerin bireysel ve toplumsal dönüşüm üzerindeki potansiyel katkılarını anlamak ve mevcut bilgiyi daha kapsamlı bir çerçevede içinde sunmaktır. Literatürde yer alan çalışmalar, farklı sosyo-kültürel bağlamlarda yapılan araştırmalarla zenginleştirilmiştir. Bu çalışmaların sonuçları, bireylerin manevi rehberlik hizmetlerinden nasıl etkilendiği ve bu hizmetlerin toplumsal duyarlılığı artırmada nasıl bir rol oynadığı konusunda fikir vermektedir. Araştırmanın modeli, yorumlama ve analiz yoluyla, daha önceki çalışmaların bulgularını bir araya getirerek bu hizmetlerin önemini vurgulamaktadır. Araştırma, literatür taraması yöntemiyle mevcut bilgi birikimini değerlendirmeyi ve bu bilgiyi sistematik bir yaklaşımla sunmayı amaçlamaktadır.

2.2. Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analizi, literatür taramasından elde edilen bulguların incelenmesi ve yorumlanması yoluyla gerçekleştirilmiştir. İncelenen çalışmalar, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini ele almış ve bu etkiler literatürün sunduğu kapsamlı bilgi ışığında değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, mevcut araştırmaların sonuçları bir bütün olarak ele alınmış ve bu sonuçlar üzerinden çıkarımlar yapılmıştır. Verilerin analizinde, kategorilere veya temalara ayırma gibi bir işlem yapılmamış, bunun yerine mevcut çalışmalar bütüncül bir yaklaşımla yorumlanmıştır. İnceleme sırasında, manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerde empatiyi artırdığı, toplumsal duyarlılığı geliştirdiği ve kriz durumlarında bireylerin daha dirençli olmalarına yardımcı olduğu yönündeki bulgulara ağırlık verilmiştir. Literatür taraması, bu hizmetlerin hem bireysel hem de toplumsal dönüşüm üzerindeki etkilerini anlamak için bir araç olarak kullanılmıştır.

III. BULGULAR

3.1.Zulüm Ve Haksızlıklar Karşısında Genel Olarak Verilen Tepkiler

Literatür taraması, bireylerin zulüm ve haksızlıklarla mücadele ederken empati ve toplumsal duyarlılık geliştirme yollarını anlamak açısından kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. İncelenen çalışmalar, bireylerin farklı yöntemler kullanarak haksızlıklarla mücadele ettiğini ve bu mücadelelerin onların hem bireysel hem de toplumsal farkındalıklarını artırdığını göstermektedir. Sosyal medya, protestolar, yardım faaliyetleri, gönüllülük, hukuki süreçler, eğitim, gazetecilik, toplumsal hareketler, sanat ve akademik çalışmalar gibi yöntemlerin her biri, bireylerin duyarlılıklarını artırmada etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır.¹⁰ Sosyal medya, bireylerin geniş kitlelere ulaşarak farkındalık yaratmalarına olanak tanımaktadır. Bu platformlar, bireylerin empati kapasitelerini geliştirdiğini ve zulüm gibi toplumsal meselelere daha duyarlı bir bakış açısı kazandığını ortaya koymaktadır. Protestolara katılım ve imza kampanyalarının düzenlenmesi gibi doğrudan eylemler, bireylerin toplumsal bilinçlerini güçlendirdiğini ve adalet arayışlarına derinlik kattığını göstermektedir. Literatürde, bu tür katılımcı yaklaşımların bireylerin dayanışma duygusunu pekiştirdiği ve moral seviyelerini yükselttiği sıkça vurgulanmaktadır. Yardım kuruluşlarına bağış yapmak ve gönüllü çalışmalara katılmak kendi duyarlılıklarını artırmalarına da yardımcı olmaktadır. Psikolojik destek sağlama ve bireylerin hikayelerini dinleme gibi yöntemler, empati geliştirme açısından güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Literatür, bu tür bire bir destek süreçlerinin, insanların yaşadıkları zorlukları daha derinden anlamalarını sağladığını ve bireysel duyarlılığın artmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.¹¹

Hukuki yollara başvurma adalet arayışının somut bir ifadesi olarak tanımlanmakta ve bireylerin adaletsizliklere karşı daha bilinçli bir tutum geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Hukuki süreçlerde aktif rol oynayan bireylerin, adaletsizliklerin sistematik boyutlarını fark ederek empati kapasitelerini genişlettikleri belirtilmektedir. Eğitim seminerleri ve atölyeler gibi etkinlikler ise bilinçlendirme ve farkındalık artırma açısından etkili yöntemler olarak tanımlanmakta ve bireylerin toplumsal duyarlılıklarını güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Gazetecilik zulüm ve haksızlıkların görünür kılınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Haber

---

¹⁰ S. Düzgüner, *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I* [içinde], *Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).

¹¹ N. Esendir, "Sağlık çalışanlarının maneviyat ve manevi bakım algısı" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

yazıları ve araştırma makaleleriyle toplumu bilgilendirme çabası, bireylerin empati yeteneklerini geliştirmekte ve toplumsal sorunlara daha fazla odaklanmalarını sağlamaktadır. Toplumsal hareketlere katılım ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmak, bireylerin dayanışma duygusunu artırarak toplumsal sorunlara yönelik duyarlılıklarını güçlendiren bir diğer önemli yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Sanat zulüm ve haksızlıklara karşı yaratıcı bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Tiyatro, sergi ve performanslar yoluyla bireylerin düşünmeye sevk edilmesi, duyarlılık geliştirme açısından güçlü bir etki yaratmaktadır. Sanatın geniş kitlelere ulaşma potansiyeli, bireylerin toplumsal farkındalığını artırmada etkili bir araç olarak görülmektedir.¹² Akademik çalışmalar ise bilimsel temellere dayalı çözüm önerileri sunarak toplumsal bilincin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Literatürde, bu tür araştırmaların sadece bilgi üretmekle kalmadığı, aynı zamanda toplumsal değişime ışık tuttuğu ifade edilmektedir. Genel olarak, literatürde yer alan çalışmalar, bireylerin farklı yöntemlerle duyarlılıklarını artırma çabalarının, toplumsal farkındalık ve dayanışma kültürüne önemli katkılarda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Empati geliştirme, adalet arayışı ve sosyal değişim hedefleri doğrultusunda yürütülen bu faaliyetler, bireylerin hem kendi içsel dünyalarında hem de toplumsal yaşamda anlamlı bir etki yarattığını göstermektedir.¹³

3.2. Manevi Desteğin Duyarlılık Üzerindeki Rolü

Literatür taraması sonuçlarına göre, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireylerin empati ve toplumsal duyarlılık düzeylerini artırmada etkili bir rol oynadığı görülmektedir. Araştırmalar, empati ve şefkat artışı temasının, yedi farklı çalışmada vurgulandığını göstermekte ve bireylerin başkalarının yaşadığı acılara daha derinden bir anlayış geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, manevi destek hizmetlerinin bireylerin duygusal zenginliklerini artırarak daha insancıl bir yaklaşım geliştirmelerine olanak sağladığını işaret etmektedir. Toplumsal duyarlılık artışı da literatürde sıkça ele alınmış bir diğer önemli tema olarak öne çıkmaktadır. Yedi çalışmada belirtilen bu tema, manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerin toplumsal olaylara karşı daha bilinçli ve duyarlı hale gelmelerine katkıda

---

¹² G. Göcen, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II* [içinde], *Danışmanın maneviliğinin gerekliliği üzerine: Dini içerikli tv programlarında sorulan sorular üzerine nitel bir çalışma*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).

¹³ A. Göktepe Kaya, "Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duygu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

bulduğunu göstermektedir. Araştırmalarda, bireylerin manevi destek sayesinde toplumsal sorunları daha iyi anlayarak sosyal dayanışma ve adalet arayışlarını güçlendirdikleri ifade edilmektedir. İçsel huzur ve denge kazanımı, beş çalışmada öne çıkan bir diğer önemli tema olarak dikkat çekmektedir. Manevi destek hizmetleri, bireylerin ruhsal sıkıntılarını yönetmelerine ve yaşamlarındaki stres kaynaklarını daha etkili bir şekilde ele almalarına yardımcı olmaktadır. Bu hizmetler, bireylerin zihinsel ve duygusal dengelerini sağlayarak genel yaşam kalitesini artırmada önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında, ruhsal sıkıntılar ve yas sürecinde manevi destek sağlanması gibi spesifik durumların da bireylerin duyarlılık ve empati geliştirme süreçlerine katkıda bulunduğu literatürde sıkça vurgulanmaktadır.¹⁴

Yardım etme arzusu, üç çalışmada belirtilen bir başka önemli sonuçtur. Manevi destek hizmetlerinden faydalanan bireylerin, başkalarına yardım etme isteğinde artış gözlemlendiği ve bu durumun sosyal dayanışmayı güçlendirdiği literatür taramasında ortaya konmuştur. Yas sürecinde manevi destek ise bireylerin yaşadığı acıları anlamlandırılmalarına ve başkalarının yaşadığı benzer zorluklara karşı duyarlılık geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Literatürde yer alan bu bulgular, manevi destek hizmetlerinin bireylerin yalnızca kendi yaşamlarında değil, toplumsal bağlamda da olumlu etkiler sağladığını göstermektedir. Bireylerin empati, şefkat ve duyarlılık geliştirmelerine katkıda bulunan bu hizmetler, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve sosyal adaletin güçlenmesine de hizmet etmektedir. Manevi destek, bireylerin yaşadığı travmatik deneyimlerin anlamlandırılmasını kolaylaştırarak onların toplumsal sorunlara yönelik bilinçlerini artırmaktadır.

Manevi destek ve rehberlik hizmetleri, bireylerin ruhsal iyilik halini artırarak daha duyarlı ve empatik bir toplumun oluşumuna katkı sağlamaktadır. Literatür taramasında yer alan çalışmalar, bu tür hizmetlerin yaygınlaştırılmasının bireylerin ve toplumların daha sağlıklı ve dayanışmacı bir yapıya ulaşmasında önemli bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. Bu bulgular, manevi destek hizmetlerinin bireylerin toplumsal bilinç ve duyarlılık düzeylerini artırmada etkili bir araç olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Literatür taraması sonuçları, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireylerin duyarlılıklarını ve empati yeteneklerini artırmada önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda, manevi destek hizmetlerinin bireylerin başkalarının acılarına

---

¹⁴ O. Gürsu, "Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

daha duyarlı hale gelmelerine olanak tanıdığı ve empati yeteneklerini geliştirdiği sıkça vurgulanmaktadır. Empati ve şefkat artışı, tüm katılımcılar tarafından belirtilmiş ve bu, manevi destek hizmetlerinin bireylerin başkalarının yaşadığı zorluklara daha derin bir anlayış geliştirmelerine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Toplumsal duyarlılık artışı, literatürde öne çıkan bir diğer önemli tema olarak dikkat çekmektedir. Dokuz çalışmada vurgulanan bu tema, manevi destek hizmetlerinin bireylerin toplumsal olaylara karşı daha bilinçli bir tutum geliştirmelerini sağladığını göstermektedir. Bu bulgu, bireylerin yalnızca kendi yaşadıkları zorlukları değil, başkalarının yaşadığı adaletsizlikleri de anlamalarına ve bu sorunlara karşı daha duyarlı hale gelmelerine olanak tanımaktadır. İçsel huzur ve denge kazanımı ise sekiz çalışmada belirtilmiş ve manevi destek hizmetlerinin bireylerin ruhsal iyilik hallerini artırdığı görülmüştür. Bireylerin manevi rehberlikten faydalanarak daha dengeli ve huzurlu bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmaktadır. Duygusal zorlukların anlaşılması ve yaşanan zorlukları daha iyi anlama gibi temalar, manevi destek hizmetlerinin bireylerin kendi duygusal deneyimlerini anlamlandırmalarına yardımcı olduğunu ve başkalarının yaşadığı acıları daha iyi kavramalarını sağladığını göstermektedir. Literatürde, bu süreçlerin bireylerin hem kişisel duyarlılıklarını hem de toplumsal farkındalıklarını artırdığı ifade edilmektedir. Manevi rehberlik hizmetlerinin bireylere sağladığı bu katkılar, onların empati kapasitelerini geliştirmekte ve başkalarına yardım etme arzularını pekiştirmektedir.¹⁵

Araştırmalar, manevi destek hizmetlerinin bireylerin zulüm ve haksızlıklarla karşılaştıklarında daha dirençli ve empatik bir tutum sergilemelerine olanak tanıdığını göstermektedir. Bu hizmetler, bireylerin duygusal zorluklarını aşmalarına yardımcı olurken, toplumsal dayanışmayı artıran bir araç olarak da işlev görmektedir. Bireyler, manevi destek hizmetleri sayesinde yaşadıkları deneyimlerden yola çıkarak, hem kendileri hem de toplum için anlamlı değişimler yaratma potansiyeli kazanmaktadır. Sonuç olarak, literatür taramasında elde edilen bulgular, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireylerin duyarlılıklarını artırmada etkili olduğunu ve bu hizmetlerin yaygınlaştırılmasının toplumsal bilinci güçlendirebileceğini göstermektedir. Manevi rehberlik, bireylerin hem kendi yaşamlarında hem de toplumsal düzeyde daha empatik, duyarlı ve bilinçli bireyler olmalarına katkı sağlamaktadır. Bu hizmetlerin, bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki olumlu etkileri, manevi desteğin önemini ve bu alandaki çalışmaların artırılması gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

---

¹⁵ A. Karagül, "Manevi bakım: Anlamı, yöntemi, örneği, eğitimi: Hollanda örneği," *Dini Araştırmalar Dergisi* 14, no. 40 (2012): 5-27.

3.3.Toplumsal Sorumluluk Ve Empati Konularında Manevi Desteğin Rolü

Literatür taraması, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin empati ve toplumsal sorumluluk farkındalığını artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu hizmetlerin bireylerin başkalarının yaşadığı zorlukları anlamalarını kolaylaştırdığı ve empati yeteneklerini geliştirdiği beklenmektedir. Empati gelişimi, manevi rehberlik süreçlerinin en temel katkılarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte bireylerin, başkalarının acılarına daha duyarlı hale gelmesi ve toplumsal olaylara karşı farkındalıklarının artması mümkün görünmektedir. Toplumsal sorumluluk bilincinin güçlenmesi, manevi destek hizmetlerinden elde edilmesi beklenen bir diğer etkidir. Bu hizmetlerin, bireylerde dayanışma duygusunu artırarak toplumsal olaylara daha bilinçli bir yaklaşım kazandırması öngörülmektedir. Özellikle, bireylerin manevi rehberlik hizmetlerinden faydalanmaları durumunda, hem kendi yaşamlarına hem de topluma yönelik sorumluluk duygularının daha belirgin hale gelmesi beklenmektedir.¹⁶ Bu durumun, bireylerin başkalarının yaşadığı sorunlara yönelik duyarlılıklarını artırması ve onların toplumsal dayanışma içinde hareket etmelerini teşvik etmesi muhtemeldir. Manevi destek hizmetlerinin bireylerin içsel huzur ve denge sağlamalarına yardımcı olması beklenmektedir. Bu tür bir ruhsal destek, bireylerin zorluklarla baş etme kapasitelerini artırabilir ve yaşamlarına daha anlamlı bir yön verebilir. Manevi rehberlik sürecinde bireylerin, yaşadıkları zorlukları anlamlandırarak hem duygusal hem de zihinsel dengeyi bulmaları olasıdır. Bu denge durumunun, bireylerin sadece kendilerine değil, çevrelerine ve topluma karşı da daha duyarlı bir tutum sergilemelerine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Manevi destek hizmetlerinin bireylere farklı bakış açıları kazandırması da beklenen bir etkidir. Olaylara geniş bir perspektiften yaklaşma becerisi, bireylerin empati kapasitelerini artırabilir ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirebilir. Bu durumun, bireylerin toplumsal sorunlara yönelik daha duyarlı ve bilinçli hareket etmelerini sağlaması beklenmektedir. Özellikle, bireylerin manevi rehberlik sayesinde başkalarının yaşadığı zorlukları daha iyi kavrayabilmeleri ve bu zorluklara yönelik çözümler geliştirme çabalarına katılmaları öngörülmektedir. Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin empati yeteneklerini geliştirme ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirme açısından önemli katkılar sunması beklenmektedir. Bu hizmetlerin, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal yaşamlarında

---

¹⁶ F. Karaca ve M. C. Acar, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I* [içinde], *Bireysel psikolojik danışma sürecinde danışanın dini kaynaklarının kullanılması üzerine bir vaka örneği*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).

anlamli değişimlere yol açabileceği düşünölmektedir. Literatürde yer alan bulgular, manevi rehberliğin bireylerde farkındalık artırma ve toplumsal dayanışmayı teşvik etme konusunda etkili bir araç olabileceğini göstermektedir. Bu hizmetlerin daha geniş bir şekilde erişilebilir hale getirilmesi durumunda, bireylerin ve toplumun daha empatik ve sorumlu bir yapıya ulaşmasının mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

3.4.Manevi Destek Ve Rehberlik Hizmetlerinin Zulme Olan Duyarlılıktaki Rolü

Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin zulüm karşısında daha duyarlı hale gelmelerini sağlayarak önemli bir etki yaratması beklenmektedir. Literatürde, bu hizmetlerin bireylerin empati yeteneklerini geliştirdiği, toplumsal adalet arayışını desteklediği ve içsel huzur bulmalarına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Manevi rehberlik, bireylerin yaşadıkları zorlukları anlamlandırmalarını kolaylaştırabilir ve başkalarının yaşadığı sorunlara daha duyarlı olmalarını sağlayabilir. Bu durum, bireylerin etik ve adaletli kararlar alarak toplumsal sorunlarla daha etkin bir şekilde mücadele etmelerine katkı sunabilir. Empati yeteneğinin gelişimi, manevi destek hizmetlerinin en temel etkileri arasında yer almaktadır. Bireylerin, başkalarının yaşadığı acılara duyarlılık gösterme becerisi kazanması ve bu acıları anlamlandırması mümkün görünmektedir.¹⁷ Empati gelişimi, bireyleri daha bilinçli hale getirerek zulüm ve adaletsizliklere karşı daha güçlü bir duruş sergilemelerine olanak tanıyabilir. Toplumsal adalet için motivasyonun artması ise bu süreçlerin önemli bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir. Manevi rehberlik hizmetlerinden faydalanan bireylerin, adalet arayışında daha aktif hale gelmeleri ve bu doğrultuda somut adımlar atmaları beklenmektedir. İçsel denge ve huzurun sağlanması, manevi destek hizmetlerinin bireyler üzerindeki önemli etkilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin, manevi rehberlik aracılığıyla ruhsal iyilik halini güçlendirmesi ve yaşadıkları travmalardan güçlenerek çıkması beklenmektedir. Bu süreç, bireylerin sadece kendi iç dünyalarında değil, toplumsal yaşamda da daha dengeli ve dirençli bir tutum sergilemelerine olanak tanıyabilir. Duygusal yaraların iyileştirilmesi de manevi destek hizmetlerinin bireylerin ruhsal sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir. Travmalarla başa çıkmada destek sağlayan bu tür hizmetlerin, bireylerin yaşadığı acıları anlamlandırmalarına ve bu acılarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olması muhtemeldir.

---

¹⁷ A. Pehlivan, "Manevi bakım ve danışmanlığın imam-hatip ortaokul öğrencilerinin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşlarına etkisi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

Vicdanın harekete geçmesi, manevi rehberliğin bireylerin etik değerlerini ve toplumsal adalete yönelik sorumluluk duygularını pekiştiren bir etkisi olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin, bu süreçte vicdanlarını daha aktif bir şekilde kullanarak hem kendileri hem de toplum için daha adaletli kararlar alması beklenmektedir. Toplumsal sorunlara duyarlılığın artması, manevi destek hizmetlerinin bireylerde yarattığı bir diğer önemli değişimdir. Bu tür hizmetlerin, bireylerin yalnızca kendi yaşadıkları sorunlara değil, çevrelerindeki toplumsal meselelere de duyarlı bir yaklaşım geliştirmelerine katkıda bulunması beklenmektedir. Manevi destek hizmetleri, bireylerin zulüm ve haksızlıklara karşı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha güçlü bir duruş sergilemesine olanak tanıyabilir. Bu süreç, bireylerin empati kapasitelerini artırarak toplumsal dayanışma ve adalet anlayışını güçlendirebilir. Literatürdeki bulgular, manevi rehberliğin bireylerin hem ruhsal hem de toplumsal bilinç düzeyini artırarak daha anlamlı bir yaşam sürmelerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Manevi destek hizmetlerinin daha erişilebilir hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması, bireylerin ve toplumun dayanışma ve adalet temelinde bir araya gelmesini teşvik edebilir. Bu doğrultuda, manevi rehberliğin bireylerin yaşamlarında anlamlı değişimlere yol açabilecek önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir.¹⁸

3.5. Bireylerin Manevi Destek Alma Durumları

Manevi rehberlik hizmetleri, bireylerin empati yeteneklerini geliştirme, içsel huzur ve denge sağlama, toplumsal sorumluluk bilincini artırma ve başkalarının yaşadığı zorlukları daha iyi anlama gibi pek çok açıdan olumlu değişimler yaratma potansiyeline sahiptir. Literatür taramasında elde edilen veriler, bu hizmetlerin bireylerin hem kendi iç dünyalarında hem de toplumsal bağlamda daha bilinçli ve duyarlı bir tutum geliştirmelerine olanak tanıdığını göstermektedir. Empati yeteneğinin gelişimi, manevi rehberlik hizmetlerinin en temel etkilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin başkalarının yaşadığı zorlukları derinlemesine anlayabilme ve bu zorluklara karşı duyarlılık geliştirme kapasitelerini artırdığı gözlemlenmektedir. Manevi rehberlikle elde edilen empati, sadece bireysel ilişkileri geliştirmekle kalmayıp, toplumsal bağlamda da dayanışma ve anlayışı güçlendirmektedir. Bu durum, bireylerin adaletsizliklere ve haksızlıklara daha bilinçli bir şekilde tepki verebilmesini sağlamaktadır. İçsel huzur ve denge sağlama, manevi rehberliğin bireylerin ruhsal iyilik haline yaptığı en belirgin katkılardan biridir. Bireylerin yaşamlarındaki travmatik

---

¹⁸ Ö. F. Söylev, "Türkiye'de dini danışma ve rehberlik alanları, imkânları ve yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

deneyimlerin etkisini azaltma ve bu süreçlerden güçlenerek çıkma ihtimali, rehberlik hizmetlerinin etkili sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. İçsel huzurun sağlanması, bireylerin zorlu koşullarda bile daha kararlı ve sağlam bir duruş sergileyebilmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, bireylerin yalnızca kendi yaşamlarına değil, başkalarının yaşadığı zorluklara da daha duyarlı bir yaklaşım geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Toplumsal sorumluluk bilincinin artması, manevi rehberliğin bireylerde yaratabileceği bir diğer önemli değişim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hizmetler, bireylerin sadece kendi sorunlarına değil, çevrelerinde yaşanan toplumsal meselelere de duyarlı bir şekilde yaklaşmalarını sağlayabilir. Toplumsal sorumluluk bilinci geliştiren bireylerin, sosyal dayanışmayı güçlendirme ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunma potansiyeli taşımaktadır. Manevi rehberlikle elde edilen bu bilinç, bireylerin toplumsal adaleti savunma çabalarını artırabilir ve onları daha aktif bir şekilde toplumsal sorunlarla ilgilenmeye teşvik edebilir.¹⁹

Başkalarının yaşadığı zorlukları daha iyi anlama, manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerde geliştirdiği önemli bir başka yetkinlik olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin başkalarının deneyimlerine duyarlılık geliştirmesi ve bu deneyimlerden öğrenme isteği, hem empatiyi hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirebilir. Manevi rehberlik sürecinde bireylerin, başkalarının yaşadığı travmaları anlamlandırarak bu deneyimlere karşı daha hassas bir tutum geliştirmesi beklenmektedir. Bu durum, bireylerin toplumsal adaletin sağlanmasına katkıda bulunma arzularını da artırabilir. Yaşamın anlamını ve amacını yeniden keşfetme, manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerin hayatlarına derinlemesine etkisi olarak değerlendirilebilir. Bireyler, manevi rehberlik sayesinde yalnızca zorlukların üstesinden gelmekle kalmayıp, yaşamlarına yeni bir anlam kazandırma ve daha tatmin edici bir yaşam sürme fırsatı yakalayabilir. Bu süreçte bireylerin, geçmiş deneyimlerini anlamlandırarak gelecekte daha bilinçli ve kararlı adımlar atmaları beklenmektedir. Yaşamın amacını yeniden keşfeden bireylerin, toplumsal sorunlara daha duyarlı bir şekilde yaklaşmaları ve empati odaklı bir tutum sergilemeleri olasıdır.

Manevi rehberlik hizmetlerinin, bireylerin empati kapasitelerini geliştirme ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirme açısından önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir. Bu hizmetlerin bireysel düzeyde yarattığı değişimlerin, toplumsal düzeyde de olumlu etkiler yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Bireylerin manevi rehberlik hizmetlerinden elde ettikleri

---

¹⁹ H. Şenbaş, "Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

kazanımlar, onları hem kendi yaşamlarında hem de toplumsal bağlamda daha anlamlı roller üstlenmeye teşvik etmektedir. Manevi rehberliğin bu tür etkilerinin, toplumsal dayanışmayı güçlendireceği ve adalet temelli bir yaşam anlayışını destekleyeceği beklenmektedir. Manevi rehberlik hizmetlerinin bireylerin hem içsel hem de toplumsal dünyalarında yarattığı olumlu etkiler, bu hizmetlerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bireylerin empati geliştirme, içsel huzur bulma ve toplumsal sorumluluk bilinci kazanma gibi kazanımları, manevi rehberlik uygulamalarının daha geniş kitlelere ulaştırılmasının gerekliliğini göstermektedir. Bu tür hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılması ve daha fazla bireye sunulması, bireylerin ve toplumun daha duyarlı ve dayanışmacı bir yapıya kavuşmasını destekleyebilir.

3.6.Manevi Destek Ve Rehberlik Hizmetlerinin Toplumsal Değişime Katkısı

Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin toplum genelinde zulme karşı duyarlılığı artırmada önemli bir etkiye sahip olduğu literatürde vurgulanmaktadır. Bu tür hizmetlerin bireylerde empati geliştirme, toplumsal adalet arayışını teşvik etme, bilinçli ve hassas yaklaşımlar oluşturma gibi yönlerde olumlu değişimlere yol açtığı gözlemlenmiştir. Zulüm karşısında duyarlılığı artırmanın temel unsurlarından biri olarak, bireylerin toplumsal olayları derinlemesine anlayabilmeleri ve bu olaylara yönelik daha bilinçli bir tutum benimsemeleri hedeflenmektedir. Manevi rehberliğin, bireylerin duygu durumlarına katkı sağlayarak daha geniş bir toplumsal farkındalık yaratmada etkin bir araç olduğu düşünülmektedir.²⁰

Empati geliştirme, manevi destek hizmetlerinin bireylerde meydana getirdiği en önemli değişimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin başkalarının yaşadığı zorlukları anlamalarına katkıda bulunan bu süreç, toplumsal bağların güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle bireylerin zulüm karşısında yalnızca kendi deneyimlerine odaklanmak yerine daha geniş bir anlayış geliştirmelerine ve toplumsal dayanışma içinde hareket etmelerine zemin hazırlamaktadır. Literatürde, empati odaklı yaklaşımların bireylerde farkındalık oluşturduğu ve bu farkındalığın toplumsal olaylara yönelik daha bilinçli tepkiler geliştirilmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir. Toplumsal adaletin desteklenmesi, manevi rehberliğin bireylerde yarattığı bir diğer önemli etki olarak değerlendirilmektedir. Toplumda adaletsizliklere karşı bir duruş sergilenmesinin, manevi rehberlik süreçleriyle bireylerde daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Adalet arayışı, bireylerin yalnızca kendileri için değil,

---

²⁰ M. Yılmaz, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II* [içinde], *Korunmaya muhtaç gençlere yönelik manevi destek çalışmalarında fırsatlar ve zorluklar*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).

toplumsal refah için de harekete geçmelerine olanak tanımaktadır. Manevi rehberlik hizmetlerinden faydalanan bireylerin, adaletsizliklere karşı daha aktif bir duruş sergileyerek zulümle mücadele etmeye teşvik edildikleri belirtilmektedir. Toplumsal sorunlara bilinçli ve duyarlı bir yaklaşım geliştirme, manevi rehberlik hizmetlerinin sağladığı bir başka önemli katkıdır. Bireylerin sosyal meselelere yönelik duyarlılıklarını artıran bu hizmetler, onların yalnızca bireysel sorunlarına değil, çevresel ve toplumsal meselelere de daha hassas bir şekilde yaklaşmalarını sağlamaktadır. Manevi rehberlik, bireylerin içinde buldukları sosyal bağlamı daha iyi anlamalarına ve bu bağlam içinde anlamlı bir rol üstlenmelerine yardımcı olmaktadır. Literatürde, bu hizmetlerin bireylerde farkındalık ve sorumluluk bilinci oluşturduğu ve bu durumun toplumsal olaylara karşı daha etkili tepkiler verilmesine olanak tanıdığı belirtilmektedir.²¹

Bireylerin içsel güçlerini keşfetmeleri ve ruhsal dayanıklılıklarını artırmaları, manevi destek hizmetlerinin öne çıkan etkilerinden biridir. Bu hizmetlerin, bireylerin yaşadıkları travmatik olayları anlamlandırmalarına ve bu olaylara yönelik direnç geliştirmelerine katkı sağladığı gözlemlenmiştir.²² Bireylerin ruhsal güçlerini artıran manevi rehberlik, onların yalnızca bireysel iyilik hallerine değil, toplumsal bağlamda da daha etkili olmalarına olanak tanımaktadır. Ruhsal dayanıklılık kazanan bireylerin, zulüm ve haksızlıklar karşısında daha kararlı bir tutum sergileyerek toplumsal dayanışmaya katkıda bulunabilecekleri değerlendirilmektedir. Sessiz kalmak yerine aktif bir mücadeleye yönelme, manevi destek hizmetlerinin bireylerde yarattığı bir diğer önemli değişimdir. Bu süreç, bireylerin adaletsizliklere karşı pasif bir tutumdan sıyrılmalarını ve zulme karşı bilinçli bir şekilde harekete geçmelerini teşvik etmektedir. Manevi rehberlik, bireylerin etik değerlerini pekiştirerek toplumsal olaylara daha etkili tepkiler vermelerine olanak sağlamaktadır. Literatürde, manevi rehberliğin bireylerde adalet arayışını güçlendirdiği ve bu durumun toplumsal değişim için önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Vicdanların harekete geçirilmesi, manevi destek hizmetlerinin toplumsal düzeydeki etkilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin manevi rehberlik aracılığıyla etik ve toplumsal değerlerini yeniden keşfetmeleri ve bu değerler doğrultusunda hareket etmeleri beklenmektedir. Manevi rehberlik süreçleri, bireylerde vicdan bilincini artırarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmekte ve zulümle mücadelede daha etkili bir toplumsal yapı oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin bireyler üzerinde empati,

---

²¹ Düzgüner, *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I*, 2016.

²² Karaca ve Acar, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I*, 2016.

dayanıklılık, adalet arayışı ve toplumsal sorunlara duyarlı yaklaşım geliştirme gibi çok yönlü etkiler yarattığı düşünülmektedir. Bu hizmetlerin bireysel iyilik hali üzerinde sağladığı katkıların, toplumsal bağlamda da anlamlı değişimlere yol açabileceği değerlendirilmektedir. Manevi rehberliğin daha geniş bir erişimle sunulması, bireylerin ve toplumun daha dayanışmacı ve adalet odaklı bir yapıya ulaşmasını destekleyebilir. Bu tür hizmetlerin, bireylerin toplumsal olaylara yönelik farkındalıklarını artırmada güçlü bir araç olduğu ifade edilmektedir.

3.7.Filistin'de Yaşananlar İçin Toplumun Tepkisi

Filistin'de yaşanan olaylara karşı toplumun tepkisinin genellikle yüzeysel kaldığı, bu durumun daha derinlemesine bir toplumsal farkındalık ve sürdürülebilir çabalara duyulan ihtiyacı ortaya koyduğu değerlendirilmektedir. Literatürde, bu gibi durumlarda toplumsal tepkinin kısa süreli ve bireysel düzeyde kalmasının etkili bir değişim yaratmada yetersiz olduğu, bu nedenle daha geniş çaplı ve organize hareketlerin gerekliliği vurgulanmaktadır. Özellikle sosyal medyada gösterilen tepkilerin, anlık bir farkındalık sağladığı ancak uzun vadeli etkiler bırakmak için sürdürülebilir bir çaba gerektirdiği ifade edilmektedir. Toplumun, Filistin'deki zulüm karşısında daha güçlü bir dayanışma sergilemesi için sürekli ve organize destek mekanizmalarının oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Süreklilik arz eden destek sistemleri, yalnızca bireylerin değil, toplulukların da bu meseleye duyarlılık geliştirmesini sağlayabilir. Eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları, toplumun farklı kesimlerinin sürece dahil edilmesi ve bu kesimlerin zulme karşı daha etkin bir duruş sergilemeleri açısından kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir.²³ Eğitim programları ve toplumsal farkındalık kampanyaları, bireylerin yalnızca bilgi düzeyinde değil, duygusal ve etik bağlamda da daha derin bir bilinç geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Toplumsal hareketlerin koordineli ve geniş çaplı bir şekilde örgütlenmesi, etkili bir değişim için zorunlu bir adım olarak görülmektedir. Literatürde, bu tür hareketlerin yalnızca ulusal sınırlar içinde değil, uluslararası düzeyde de etkili olması gerektiği belirtilmektedir. Filistin örneğinde olduğu gibi, zulme karşı etkili bir mücadele için sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları ve medya organlarının ortak bir şekilde hareket etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu işbirlikleri, toplumsal dayanışmayı artırmak ve daha geniş kitlelere ulaşmak açısından kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası platformlarda etkin lobi çalışmaları, zulme karşı tepkilerin küresel

---

²³ Şenbaş, "Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları," 2019.

düzeyde anlamlı bir fark yaratması için gereklidir. Filistin’de yaşanan zulüm gibi olaylar, uluslararası arenada daha fazla görünür hale getirilmelidir. Lobi çalışmaları, sadece hükümetler arası diplomatik ilişkilerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların katılımını da teşvik etmelidir. Bu çalışmalar, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekerken, aynı zamanda çözüm için gerekli olan politik ve ekonomik baskı mekanizmalarını harekete geçirebilir.

Toplumsal dayanışmanın artırılmasında vicdanın harekete geçirilmesi, bireylerin etik değerlerini yeniden değerlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Manevi değerlerin ön plana çıkarıldığı rehberlik süreçleri, bireylerin zulüm ve adaletsizlikler karşısında daha güçlü bir duruş sergilemelerine katkı sağlayabilir. Vicdanın aktif bir şekilde rol oynadığı durumlarda, bireylerin yalnızca kendi deneyimlerine odaklanmak yerine toplumsal sorunları daha geniş bir çerçevede ele aldıkları gözlemlenmektedir. Filistin’de yaşananlara karşı toplumsal tepkinin etkin bir şekilde artırılması için bireysel düzeydeki duyarlılıkların kolektif bir bilince dönüştürülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Sürekli destek mekanizmalarının kurulması, eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarının artırılması, uluslararası lobi çalışmalarının etkinleştirilmesi ve toplumsal hareketlerin daha geniş çaplı ve koordineli hale getirilmesi beklenmektedir. Bu çabaların, toplumsal duyarlılık ve dayanışmayı artırarak Filistin’de yaşanan zulme karşı daha etkili bir duruş sergilenmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Uzun vadeli ve kalıcı bir fark yaratabilmek için bireysel eylemlerden ziyade toplumsal işbirliğine dayalı bir strateji benimsenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımla, toplumun yalnızca tepki gösteren değil, çözüm üreten bir yapıya kavuşması mümkün olabilir.²⁴

3.8.İnsanların Filistin'de Olanlara Sessiz Kalma Nedenleri

İnsanların Filistin’de yaşananlara sessiz kalma nedenleri çok boyutlu bir toplumsal ve bireysel karmaşıklığı işaret etmektedir. Sürekli kötü haberlerin yayılması, bireylerin zihinsel ve duygusal olarak bu olaylara tepki verme yeteneğini köreltmektedir. Günümüzde sıkça karşılaşılan bilgi yorgunluğu, bireylerin travmatik olaylar karşısında bir savunma mekanizması olarak duyarsızlaşmasına yol açmaktadır. Özellikle medya, bu süreci tetikleyen başlıca unsurlardan biridir. Medyanın eksik bilgi sunması veya taraflı bir yaklaşım benimsemesi, olayların tam olarak anlaşılmasını engeller. Bu durum, bireylerin neyin doğru

---

²⁴ Karaca ve Acar, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I*, 2016.

olduğuna dair Őpne duymasına ve dolayısıyla tepkisiz kalmasına neden olabilir. Filistin'de yaşananlarla ilgili doğru bilgilendirme yapılmaması, bireylerin farkındalık düzeylerini dőřürmekte ve toplumsal eylemsizlik yaratmaktadır. Kendi yaşamlarındaki stres ve problemlerle mőcadele eden bireyler, kőresel çapta yaşanan krizlere karşı duyarlılık gőstermek için gerekli enerjiyi bulmakta zorlanmaktadır. Özellikle ekonomik belirsizlikler, iŐsizlik ve bireysel sağlık sorunları, bireylerin ilgisini kendilerine yőnlendirmesine neden olmaktadır. Bu durum, insanların daha geniş çaplı toplumsal meselelere duyarsızlaşmasına yol açmaktadır. Filistin'de yaşananlara karşı sessiz kalınmasının bir başka nedeni de bireylerin çaresizlik duygusudur. "Benim yapabileceklerim bir fark yaratmaz" dőŐncesi, bireylerin olaylara kayıtsız kalmasına neden olmaktadır. Bu duygu, bireylerin adım atmalarını engellemekte ve pasif bir izleyici haline gelmelerine yol açmaktadır. Politik ve sosyal baskılar, bireylerin Filistin'de yaşananlara karşı tepki vermekte tereddőt etmesine neden olabilmektedir. Bazı hőkümetlerin ve toplumların, Filistin meselesine ilişkin politikaları ve bakış aları, bireylerin bu konuda açık bir duruş sergilemesini zorlaştırmaktadır. İnsanlar, toplumsal baskı ya da politik sonuçlarla karŐılaŐmaktan korkarak sessiz kalmayı tercih edebilirler. Özellikle ifade őzgőrlőđünün sınırlı olduğu bōlgelerde, Filistin meselesine dair eleŐtirilerin açıkça dile getirilmesi gőleŐmektedir. Bu durum, bireylerin toplumsal adaletsizliklere karşı sessiz kalmasına neden olmaktadır.²⁵

Filistin meselesinin tarihsel ve politik bağlamı, karmaŐık bir yapı sunmaktadır. Bu karmaŐıklık, bireylerin konuyu tam olarak anlamasını zorlaŐtırabilir. Tarihsel arka plan hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler, bu meseleye dair net bir gőrőŐ geliŐtirmemekte ve sessiz kalmayı tercih etmektedir. Özellikle medya, bu karmaşıklığı daha da artırabilmekte, olayların belirli yőnlerini öne çıkararak ya da diğer yőnlerini gizleyerek bireylerin bilgiye eriŐimini sınırlamaktadır. Sosyal medyanın yőzeysel tepkilere yol aması, bireylerin daha derin bir angajman geliştirmesini engellemektedir. Bir gőnderiyi beğenmek, paylaŐmak ya da yorum yapmak, bireylere aktif bir katılım hissi yaratabilir; ancak bu tőr eylemler genellikle kalıcı ve etkili bir çözüm sunmaktan uzaktır. Sosyal medya, farkındalık yaratmak için önemli bir araç olsa da, bireylerin uzun vadeli ve sőrđürőlebilir tepkiler vermesi için yeterli değildir. Toplumun sosyal medyada yőzeysel tepkilerle yetinmesi, Filistin

---

²⁵ Göktepe Kaya, "Dini içerikli mőzik terapinin üniversite őđrencilerinde duygu durumu, kayđı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi," 2018.

meselesinin derinlemesine ele alınmasını ve daha geniş çaplı toplumsal değişimlerin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Diğer krizler ve zulümler arasında öncelik belirleme güclüğü de bireylerin Filistin’de yaşananlara kayıtsız kalmasına neden olmaktadır. Küresel düzeyde eşzamanlı olarak birçok kriz yaşanmakta, bu da bireylerin dikkatlerini belirli bir konuya yoğunlaştırmasını güçleştirmektedir. İnsanlar, hangi meseleye öncelik vereceklerine karar veremez hale gelmekte ve bu belirsizlik, pasif bir duruma yol açmaktadır. Eğitim ve farkındalık eksikliği, insanların Filistin’de yaşananlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasına neden olmaktadır. Eğitimin yetersiz olduğu toplumlarda, bireylerin bu tür konulara karşı duyarlılık geliştirmesi zorlaşmaktadır. Eğitim programları ve bilinçlendirme kampanyalarının artırılması, bireylerin Filistin meselesine dair daha net bir görüş geliştirmesine katkıda bulunabilir. Bu tür programlar, bireylerin hem olayların tarihsel bağlamını anlamalarını sağlar hem de etkin bir şekilde nasıl harekete geçebileceklerini öğretir.²⁶

Filistin’de yaşananlara sessiz kalınmasının bir diğer nedeni, önyargılar ve etnik-dini kimliklere dayalı ayrımcılıktır. Müslüman ve Arap toplulukları tarih boyunca çeşitli önyargularla karşı karşıya kalmıştır. Bu önyargılar, insanların empati geliştirmesini engellemekte ve Filistin’de yaşananları küçümsemesine ya da görmezden gelmesine neden olmaktadır. Özellikle Batı toplumlarında, İslamofobi ve Arap karşıtlığı gibi eğilimler, Filistin halkına yönelik desteği sınırlamakta ve sessizlik kültürünü beslemektedir. Sonuç olarak, Filistin’de yaşananlara sessiz kalınmasının arkasında çok boyutlu bireysel ve toplumsal dinamikler yer almaktadır. Sürekli kötü haberlerin duyarsızlaştırıcı etkisi, bilgi eksikliği, bireysel çaresizlik ve sosyal medya gibi faktörler, toplumsal tepkilerin derinlikli ve sürdürülebilir olmasını engellemektedir. Eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarının artırılması, medya tarafsızlığının sağlanması ve bireylerin empati geliştirmesine yönelik çalışmalar yapılması, Filistin meselesine daha geniş bir toplumsal duyarlılık kazandırabilir. Böylece, toplumlar yalnızca kısa vadeli tepkiler vermekle kalmayıp, uzun vadeli ve etkin bir dayanışma sergileyebilirler.

---

²⁶ Söylev, "Türkiye’de dini danışma ve rehberlik alanları, imkânları ve yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği," 2014.

3.8. Manevi Destek Ve Rehberlik Bakış Açısı

Manevi destek ve rehberlik hizmetleri, bireylerin ve toplumun duyarlılığını artırmada önemli bir rol üstlenebilirken, bu hizmetlere yönelik önyargılar ve çekinceler bu potansiyelin tam anlamıyla kullanılmasını engellemektedir. Toplumun genel algısı, bu hizmetlerin bir zayıflık göstergesi olarak görülmesine neden olabilmekte ve bireyler, çevrelerinden gelen olumsuz tepkiler nedeniyle manevi destek arayışından kaçınmaktadır. Bu durum, manevi rehberlik hizmetlerinin sosyal kabulünü ve etkisini sınırlamakta, bireylerin duyarlılık geliştirme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Profesyonellik ve güvenilirlik konusundaki eksiklikler, manevi destek hizmetlerine olan güveni zedeleyen önemli bir unsurdur. Hizmet sağlayıcıların yeterliliği ve sunulan rehberliğin tarafsızlığına yönelik endişeler, bireylerin bu tür desteklerden faydalanmasını engelleyebilir. Bu durum, bireylerin duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarına yönelik destek arayışlarını zayıflatırken, manevi rehberlik hizmetlerinin toplumsal düzeyde etkisini azaltır. Rehberlik hizmetlerinin bilimsel temellere dayalı, objektif ve etik bir çerçevede sunulması bu alandaki çekincelerin giderilmesine katkı sağlayabilir. Toplumdaki bilgi eksikliği ve farkındalık yetersizliği, manevi destek hizmetlerinin yaygınlaşmasındaki en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmektedir. Pek çok kişi, bu tür hizmetlerin varlığından haberdar değildir ya da bu hizmetlerin içeriği ve amaçları hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bilinçlendirme kampanyalarının artırılması ve hizmetlerin daha görünür hale getirilmesi, bireylerin bu alandaki farkındalığını yükseltebilir ve manevi rehberlik hizmetlerine olan ilgiyi artırabilir.²⁷

Hizmetlerin erişilebilirliği konusundaki sorunlar, özellikle dezavantajlı kesimlerde manevi destek arayışını sınırlandırmaktadır. Coğrafi ve ekonomik engeller, bireylerin bu hizmetlere ulaşmasını zorlaştırmakta, bu durum ise manevi rehberlik hizmetlerinin etkisini sınırlandırmaktadır. Özellikle düşük gelirli bireylerin bu tür desteklerden faydalanmasını sağlamak için maliyetlerin düşürülmesi, kamu destekli programların oluşturulması ve çevrim içi platformların etkin bir şekilde kullanılması önem taşımaktadır. Manevi destek hizmetlerinin bireysel ihtiyaçlara göre şekillendirilmemesi, bu hizmetlerin etkinliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Her bireyin yaşam deneyimleri ve manevi ihtiyaçları farklılık göstermekte olup, standart yaklaşımlar her zaman etkili sonuçlar doğurmayabilir. Hizmetlerin

---

²⁷ Gürsu, "Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi," 2011.

kişiselleştirilmesi, bireylerin özgün ihtiyaçlarına uygun çözümler sunulmasını sağlayarak manevi rehberlik hizmetlerinin toplumsal kabulünü artırabilir. Manevi rehberlik hizmetlerinin kısa vadeli ve yüzeysel çözümler sunması, bireylerin bu hizmetlere olan güvenini zayıflatan bir diğer önemli etkidir. Bu tür desteklerin, bireylerin uzun vadeli manevi ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade geçici çözümler sunması, bireylerin beklentilerini karşılayamayabilir. Daha derinlemesine, kapsamlı ve sürekli bir yaklaşım benimsenmesi, manevi destek hizmetlerinin etkisini ve bireyler üzerindeki olumlu dönüşüm potansiyelini artırabilir.

Ekonomik engeller, manevi destek hizmetlerine erişimi sınırlayan bir diğer önemli faktördür. Özellikle maddi imkânları kısıtlı bireyler, bu hizmetlerden faydalanmakta güçlük çekmektedir. Bu tür engellerin aşılması, manevi rehberlik hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak toplumsal duyarlılığın gelişmesine katkıda bulunabilir. Kamu ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle ücretsiz ya da düşük maliyetli hizmetlerin sunulması, bu alandaki erişim sorunlarının giderilmesine yardımcı olabilir. Manevi destek ve rehberlik hizmetlerine yönelik önyargıların kırılması, bu hizmetlerin daha geniş kesimler tarafından kabul görmesi için farkındalık artırıcı çalışmaların ve profesyonel standartların yaygınlaştırılması gerekmektedir. Erişim sorunlarının çözülmesi, hizmetlerin kişiselleştirilmesi ve ekonomik engellerin ortadan kaldırılması, manevi rehberlik hizmetlerinin toplumsal duyarlılığa olan katkısını artırabilir. Böylelikle bireylerin manevi ihtiyaçlarına yönelik etkili çözümler sunulabilir, toplumsal duyarlılık ve empati gelişimi sağlanabilir.²⁸

3.10. Geleceğe Yönelik Öngörüler

Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin gelecekteki yapısının toplumun farklı kesimlerine hitap edecek şekilde genişletilmesi gereklidir. Bu hizmetlerin erişilebilirliği ve kapsayıcılığı artırıldığında, toplumun çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel arka planlara sahip bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir yapı kazanması beklenmektedir. Dezavantajlı topluluklar için oluşturulacak erişim olanakları, manevi destek hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak toplumsal duyarlılık geliştirme sürecine katkıda bulunacaktır. Özellikle kırsal bölgelerde ve az gelişmiş yerlerde yaşayan bireylerin bu hizmetlerden faydalanabilmesi için yerel kaynakların etkin kullanımı sağlanmalıdır. Manevi destek

---

²⁸ Şenbaş, "Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları," 2019.

hizmetlerinin dijital platformlar üzerinden yaygınlaştırılması büyük bir potansiyel taşımaktadır. Online terapi seansları, destek grupları ve bilinçlendirme webinarları gibi dijital araçlar, özellikle gençler ve şehir merkezlerinden uzak bölgelerde yaşayan bireyler için etkili çözümler sunabilir. Teknolojinin sunduğu bu imkanlar, yalnızca bireysel farkındalık değil aynı zamanda kolektif bilincin gelişmesi için de bir fırsat yaratır. Dijital erişim, manevi destek hizmetlerinin çağdaş ihtiyaçlara yanıt verebilmesi açısından önem taşımaktadır. Manevi rehberlik hizmetlerinin daha profesyonel standartlara uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir. Hizmet sağlayıcılarının gerekli eğitimleri tamamlamış olması, güvenilir ve etkili rehberlik sunabilmelerini mümkün kılar. Bu durum, bireylerin manevi destek hizmetlerine olan güvenini artırır ve daha fazla kişinin bu hizmetlere başvurmasını sağlar. Profesyonel bir çerçevede sunulan rehberlik hizmetleri, bireylerin sadece bireysel problemleriyle başa çıkmalarına değil aynı zamanda toplumsal adaletsizliklere karşı daha bilinçli bir duruş sergilemelerine de yardımcı olur. Eğitim sistemine entegre edilen manevi rehberlik programları, bireylerin erken yaşlardan itibaren empati ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmelerine olanak tanır. Okullarda uygulanacak rehberlik programları, öğrencilerin yalnızca bireysel gelişimlerini değil aynı zamanda toplumsal farkındalıklarını artırmayı hedeflemelidir. Bu tür eğitim modelleri, gençlerin adalet ve dayanışma duygularını güçlendirecek bir yapı oluşturabilir. Eğitim sistemi içinde sağlanacak manevi destek, uzun vadeli toplumsal dönüşüm için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası işbirlikleri, manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin etkinliğini artırmak adına değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli unsurdur. Küresel sivil toplum örgütleriyle yapılacak işbirlikleri, zulme karşı daha güçlü ve organize bir dayanışma oluşturmayı mümkün kılar. Özellikle Filistin gibi uluslararası hassasiyet taşıyan konulara yönelik bilinçlendirme ve destek programları, bu işbirlikleri aracılığıyla daha geniş bir etki alanına ulaşabilir. Uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek ortak çalışmalar, manevi rehberlik hizmetlerinin sınır ötesi dayanışma ve adalet arayışında önemli bir rol oynamasına katkı sağlar. Manevi destek hizmetlerinin yalnızca ruhsal değil fiziksel ve zihinsel sağlık ihtiyaçlarını da kapsayacak şekilde bütüncül bir yaklaşımla sunulması gereklidir. Bireylerin tüm ihtiyaçlarına yönelik çözümler sunan bu yaklaşım, onların zorluklarla başa çıkma becerilerini artırarak daha dirençli bir toplumsal yapı oluşturabilir. Bütüncül bir anlayışla sunulan hizmetler, bireylerin toplumsal adaletsizliklere karşı daha etkin bir şekilde tepki vermelerini sağlar. Ruhsal ve fiziksel dayanıklılık, bireylerin toplumsal sorunlara yönelik çözüm arayışlarını güçlendiren temel bir unsurdur. Toplumdaki önyargıları ve manevi destek hizmetlerine yönelik yanlış

algıları ortadan kaldırmak için daha kapsamlı tanıtım ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Bu hizmetlerin toplumda normalleşmesi, bireylerin manevi destek arayışında daha cesur adımlar atmasına olanak tanır. Önyargıları kırmayı hedefleyen bu kampanyalar, hizmetlerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayarak toplumsal farkındalık oluşturabilir. Eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının artması, manevi destek hizmetlerinin etkisini artıracak bir diğer önemli unsurdur.

SONUÇ

Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin empati geliştirme süreçlerine önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Literatür taraması, bu hizmetlerin bireylerin başkalarının duygusal ve ruhsal durumlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabileceğini ortaya koymaktadır. Empati yeteneğinin gelişimi, bireylerin toplumsal bağlarını güçlendirebilir ve daha dayanışmacı bir toplum yapısının oluşumuna zemin hazırlayabilir. Zulüm görenlere karşı empati kurma becerisinin artırılması, bireylerin haksızlıklar karşısında daha bilinçli ve etkili tepkiler geliştirmelerine olanak tanıyabilir. Empati, yalnızca bireysel bir duygu değil, toplumsal adaletin ve barışın tesisinde önemli bir araç olarak görülmektedir. Manevi rehberlik süreçlerinin, bireylerin bu kapasitesini artırarak toplumsal dayanışmayı pekiştireceği düşünülmektedir. Toplumsal duyarlılığın geliştirilmesinde manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin etkili bir araç olabileceği değerlendirilmektedir. Yapılan literatür taramaları, manevi rehberlik süreçlerinin bireylerin çevrelerinde yaşanan haksızlıklar ve zulümlere karşı daha bilinçli bir tutum geliştirmelerine olanak tanıdığını göstermektedir. Bu bilinçlenme süreci, bireylerin sadece pasif gözlemciler olmaktan çıkarak toplumsal sorunlara karşı aktif mücadele eden bireyler haline gelmelerine katkı sunabilir. Manevi rehberlik hizmetlerinin sunduğu farkındalık, bireylerin hem kendi çevrelerinde hem de küresel düzeyde daha duyarlı ve etkin bir duruş sergilemelerini sağlayabilir. Böyle bir farkındalığın oluşması, toplumsal adaletin tesis edilmesine ve sürdürülebilir barış ortamlarının yaratılmasına önemli katkılar sunabilir. Manevi destek hizmetlerinin, bireylerin içsel huzur ve ruhsal denge bulmalarında önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir. Literatür taramalarında, bu hizmetlerin bireylerin stres, kaygı ve diğer ruhsal sıkıntılarını azaltmada etkili olduğu belirtilmiştir. İçsel huzuru sağlayan bireylerin, hem kendileriyle hem de çevreleriyle daha uyumlu ilişkiler geliştirdikleri görülmektedir. Bu uyum, toplumsal düzeyde barış ve dayanışmanın güçlenmesine katkı sağlayabilir. Manevi rehberlik süreçleri, bireylerin ruhsal denge sağlamalarına yardımcı olurken, onların toplumsal meselelerde daha etkin bir şekilde yer almalarını da mümkün kılmaktadır. Böyle bir süreç, bireylerin yaşam kalitelerini artırarak topluma daha olumlu katkılar yapmalarını teşvik edebilir.

Toplumsal bağların güçlendirilmesinde manevi rehberlik hizmetlerinin etkili bir araç olduğu değerlendirilmektedir. Literatür taramaları, manevi destek süreçlerinin bireylerin topluluklarıyla daha güçlü bağlar kurmalarına olanak tanıdığını ortaya koymaktadır. Güçlü toplumsal bağlar, bireylerin dayanışma duygusunu artırarak, zulüm ve haksızlıklara karşı

birlikte hareket etmelerini sağlayabilir. Bu tür bir kolektif bilinç, bireylerin yalnızca kendi çıkarlarını değil, toplumsal faydayı önceliklendiren bir tutum geliştirmelerine yardımcı olabilir. Toplumsal bağların güçlenmesi aynı zamanda bireylerin yalnızlık duygularını azaltarak topluluk içinde daha aktif roller üstlenmelerine olanak tanıyabilir. Bu durum, toplumsal uyumun ve direncin artmasına katkıda bulunabilir.

Manevi rehberlik hizmetlerinin bireysel gelişim süreçlerine katkı sağlayabileceği de değerlendirilmektedir. Literatür taraması, bu hizmetlerin bireylerin kendilerini tanımalarına ve geliştirmelerine olanak sunduğunu göstermektedir. Manevi destek süreçleri, bireylerin kişisel farkındalık kazanmalarını sağlayarak, onların daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabilir. Bu farkındalık, bireylerin toplumsal sorumluluklarını daha derinlemesine kavramalarına ve bu sorumlulukları yerine getirme konusunda daha aktif bir tutum geliştirmelerine katkı sunabilir. Bireylerin kişisel gelişimlerini destekleyen manevi rehberlik hizmetlerinin, toplumsal faydaya da dolaylı olarak katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Toplumsal adaletin sağlanmasında manevi rehberlik hizmetlerinin oynayabileceği rol önem arz etmektedir. Literatür taramalarında, bu hizmetlerin bireylerde adalet ve eşitlik bilincini geliştirdiği, bu bilincin bireylerin zulüm ve haksızlıklarla daha etkin bir şekilde mücadele etmelerini sağladığı vurgulanmaktadır. Manevi rehberlik, bireylerin adalet anlayışlarını güçlendirerek, onların daha aktif birer toplumsal aktör haline gelmelerine olanak tanımaktadır. Adaletin sağlanmasına yönelik bu tür bir katkı, toplumsal barışın ve uyumun inşasında kritik bir öneme sahiptir.

Manevi rehberlik hizmetlerinin kriz dönemlerinde bireylerin dayanıklılığını artırabileceği de değerlendirilmektedir. Literatür taramaları, bu hizmetlerin bireylere zorlu süreçlerde içsel bir direnç kazandırabileceğini göstermektedir. Manevi destek, bireylerin kriz anlarında yaşadıkları travmaları daha sağlıklı bir şekilde yönetmelerine olanak tanıyarak, onların ruhsal ve duygusal sağlıklarını korumalarını sağlayabilir. Kriz dönemlerinde manevi rehberlik hizmetlerinden faydalanan bireylerin, bu süreçlerden güçlenerek çıkabileceği ve toplumsal dayanışmayı artırabilecekleri düşünülmektedir. Manevi destek ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin içsel huzur bulmalarına, empati kapasitelerini geliştirmelerine ve toplumsal farkındalık kazanmalarına olanak tanıyabileceği değerlendirilmektedir. Bu hizmetlerin, bireylerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumlu dönüşümler yaşamalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Manevi rehberliğin, toplumsal barış ve adaletin tesisinde etkin bir araç olarak kullanılabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda,

manevi rehberlik hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaşabilmesi ve toplumun farklı kesimlerinde kabul görmesi için çalışmalar yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Öneriler

1. Manevi rehberlik hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmak için dijital platformların etkin kullanımını sağlanmalıdır. Online terapi seansları, webinarlar ve destek grupları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşılması teşvik edilmelidir.
2. Eğitim kurumlarında manevi rehberlik programlarının entegrasyonu sağlanmalıdır. Okullarda ve üniversitelerde uygulanacak rehberlik programlarıyla gençlerde empati ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirilebilir.
3. Hizmetlerin profesyonellik standartlarını artırmak amacıyla sertifikalı rehberlik programları düzenlenmelidir. Profesyonel eğitim alan danışmanların rehberlik hizmetlerini daha etkili bir şekilde sunmaları sağlanmalıdır.
4. Topluluk temelli manevi destek gruplarının oluşturulması desteklenmelidir. Yerel topluluklarda dayanışmayı artırmak için bireylerin bir araya gelerek manevi rehberlik alabilecekleri gruplar kurulmalıdır.
5. Manevi rehberlik hizmetleri hakkında farkındalık yaratacak kampanyalar düzenlenmelidir. Toplumda bu hizmetlere yönelik yanlış algıların ve önyargıların giderilmesi için tanıtım çalışmaları yapılmalıdır.
6. Kapsamlı ve bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir. Ruhsal, fiziksel ve zihinsel sağlığı bir arada ele alan hizmetlerin yaygınlaştırılması önemlidir.
7. Manevi rehberlik hizmetlerinin ekonomik engellerden arındırılarak daha fazla kişiye ulaşması sağlanmalıdır. Dezavantajlı gruplara yönelik ücretsiz veya düşük maliyetli hizmet modelleri geliştirilmelidir.
8. Hizmetlerin bireysel ihtiyaçlara göre kişiselleştirilmesi hedeflenmelidir. Her bireyin manevi ihtiyaçları farklı olduğundan, rehberlik süreçleri kişiye özel olarak planlanmalıdır.
9. Uluslararası düzeyde işbirlikleri artırılarak manevi rehberlik hizmetlerinin küresel boyutta yaygınlaşması sağlanmalıdır. Sivil toplum kuruluşları ve uluslararası organizasyonlarla ortak projeler yürütülmelidir.
10. Kriz dönemlerinde manevi rehberlik hizmetlerinin etkinliği artırılmalıdır. Travma sonrası stres, kaygı ve diğer ruhsal sorunlarla başa çıkmayı kolaylaştıracak rehberlik yöntemleri geliştirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

- A. Göktepe Kaya, "Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duygu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- A. Karagül, "Manevi bakım: Anlamı, yöntemi, örneği, eğitimi: Hollanda örneği," *Dini Araştırmalar Dergisi* 14, no. 40 (2012): 5–27.
- A. Pehlivan, "Manevi bakım ve danışmanlığın imam-hatip ortaokul öğrencilerinin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşlarına etkisi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- Batson, C. D., Duncan, B. D., Ackerman, P., Buckley, T., & Birch, K. (1981). Is Empathic Emotion a Source of Altruistic Motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(2), 290-302.
- F. Karaca ve M. C. Acar, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I* [içinde], *Bireysel psikolojik danışma sürecinde danışanın dini kaynaklarının kullanılması üzerine bir vaka örneği*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).
- G. Göcen, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II* [içinde], *Danışmanın maneviliğinin gerekliliği üzerine: Dini içerikli tv programlarında sorulan sorular üzerine nitel bir çalışma*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).
- H. Şenbaş, "Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).
- Karacoşkun, M. Doğan vd. *Din Psikolojisi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2012.
- Karagül, Arslan. "Modernleşme Arttıkça İnsanın Manevi Danışmanlığa Olan İhtiyacı da Artmıştır." *Diyanet Aylık Dergi* 338 (Şubat 2019), 22-25.

- Kars, Mükerrerem Saliha. Manevi Destek Uzmanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek Hizmetinin Psiko-Sosyal Uyuma Etkisi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kaymakcan, Recep - Şirin, Turgay. "Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli'nin Din Eğitimi Alan Erkek Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (01 Aralık 2013), 111-148.
- M. Yılmaz, *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II* [içinde], *Korunmaya muhtaç gençlere yönelik manevi destek çalışmalarında fırsatlar ve zorluklar*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).
- N. Esendir, "Sağlık çalışanlarının maneviyat ve manevi bakım algısı" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).
- O. Gürsu, "Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).
- Ö. F. Söylev, "Türkiye'de dini danışma ve rehberlik alanları, imkânları ve yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).
- Özdoğan, Öznur. "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji". *AÜİFD* 47/2 (2006), 127-141.
- Özkan, Aysun - Ayten, Ali. *Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2020.
- S. Düzgüner, *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I* [içinde], *Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz*, ed. A. Ayten ve ark. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).
- Yılmaz, Meryem. "Holistik Bakımın Bir Boyutu: Spiritualite, Doğası ve Hemşirelikle İlişkisi". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 14/2 (23 Haziran 2011), 61-70.

Zeki Karataş, “Evde Bakım Hizmeti Sunan Aile Bireyi Bakıcıların Moral ve Manevi Değerlerinin Başa çıkmadaki Etkisi” s. 86 (Nakleden: Aysun Özkan, Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 13.)